

ԵՐԱ ԱՐԵՂԵԱՆԱԿԱՆ ՈՒՂՂԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ ԱՐԱԳԱՍՈՅՐ Կ'ԱՐԾԱԻՒ ԱՍՏ ՈՒ ԱՆԴ...

Գրեց՝ Լեւոն ՇԱՌՈՅԵԱՆ

Մեծ եղեռնին աւելի քան դար մը ետք, այսօր, աշխարհացիւ սփիւթա-հայերու երրորդ ու չորրորդ սերունդները քանի՞ ճակատի վրայ պարտին պայքար մղել՝ հայ մնալու կամ հայապահպանման դրօշը գետին չձգելու համար: Անկախ՝ իրենց քաղաքացիի եւ մարդու անհատական առօրեայ պատասխանատուութիւններէն, երազներէն ու տաղտուկներէն, եթէ հայկական աբիւն կը շրջի իրենց երակներուն մէջ՝ անոնք պիտի պայքարին ինքնութեան պահպանումի համար, պիտի պայքարին մայրենի լեզուի իւրացումի համար, պիտի պայքարին մեր մշակութային արժէքներով սնանելու համար, պիտի պայքարին կորստած Արեւմտահայաստանի յուշը, որ արդէն պղտորած է լայն չափով, արծարծ պահելու համար...: Տակաւին, պիտի պայքարին եկեղեցիին, դպրոցին, ակումբին, հայատառ թերթին ու արեւմտահայերէն գիր-գրականութեան սատարելու համար: Դեռ ճիշդ պիտի վատենն օրն ի բուն՝ իրենց յետնորդներն ալ բերել դնելու համար պայքարի նոյն գիծին վրայ, որպէսզի եղէգները չխոնարհին...:

Նկատելի է սակայն, թէ քանի կը սահին տարիները՝ ազգային պայքարի ճակատները կը բազմանան, ու նոյն համեմատութեամբ ալ կը նուազին այդ պայքարը յաջողապէս յառաջ մղելու ազդու լծակները, գէները: Հոսկէ ալ կը ծագին սփիւթահայերու իրերայաջորդ հիասթափութիւնները, ընկրկումները, նահանջի երեւոյթները:

Է՛ր երբեմն, մայրենի լեզուին իւրացումը անհրաժարելի առաջնահերթութիւն մը կը նկատուէր սփիւթահայ լայն զանգուածներու համար: Այսօր, լեզուի հարցը մղուած է «յետին պլան», որովհետեւ կը պնդուի, թէ կարելոյը նորահաս սերունդին ոգի՜ն փրկելն է՝ որպէսզի կարենայ ինքզինք հայ զգալ...:

Յետեղեռնեան հայ սփիւթի ընթացիկ երկրորդ դարաշրջանը (2020-2120), անկասկած, շատ բարդերն չի խոտանար մեզի: Նուաճումներու հեռանկար մը չի գծեր մեր առջեւ...: Ընդհակառակն:

* * *

Անկարկեցինք լեզուի իւրացումին:

Մենք ալ մաս կը կազմենք անոնց՝ որոնք կը հաւատան սփիւթահայ դպրոցի առաքելութեան: Դպրոցը միակ վայրն է, ուր կրնայ խմբուիլ, մշակուիլ ու կոփուիլ վաղուան հայախօս կամ հայագիր հայը, առաւել կամ նուազ յաջողութեամբ: Եթէ մեր գաղանկները հայերէնը սահուն պիտի կարդան ու զայն ճիշդ պիտի գրեն՝ դպրոցն է ատոր աւագանը:

Սակայն տխուր է հաստատել, որ սփիւթի մեր դպրոցներուն վսեմ առաքելութիւնը, տեղ-տեղ, կարծէք կը կաշինահարուի նորանոր դժուարութիւններով կամ խանգարիչ ազդակներով: Երեւոյթը ընդվզեցուցիչ կը դառնայ մանաւանդ՝ երբ կը տեսնենք որ այդ կաշինը... մեզի կը պատկանի: Թշնամի չկայ հոս: Մենք ենք մեր թշնամին:

Ահա՛ մեզ հայածող, մեզ խանգարող պատուհան մը՝ հայաստանեան ուղղագրութիւնը, որ ծանօթ է «արեղեանական գրելաձեւ» անունով: Նրանք մը ի վեր անիկա արագասոյր կ'արշաւէ դէպի սփիւթի մեծ ու փոքր ոստանները ու կը յաջողի բերդեր գրաւել ու հետեւորդներ ունենալ:

Մեր մեղադրանքը Հայաստանի ու հայրենարնակ հայութեան չ'երթար: Հոն, 1922-էն ի վեր, կը կիրարկուի սովետական պետական որոշումով որդեգրուած խորթ ուղղագրութիւն մը, որ խորհ. Հայաստանի եօթնաստուն տարիներուն ու անկէ ետք, առ այսօր, հարազատ զակի ի նման իւրացուած է մեծով-պզտիկով ու ո՛չ ոք դժգոհ է անկէ: Ողբացեալ Ռաֆայէլ Իշխանեաններու կամ Էւտոն Միրիշանեաններու հակրտնեայ տեսակէտը, 90-ականներուն, մնաց գրեթէ անարձագանգ: Անկախ Հայաստան յամառօրէն կառչեցաւ իր «նոր» ուղղագրութեան ու չլերադարձաւ դասական գրելաձեւին, եւ այդպէսով փակեց դռները իր ժողովուրդին միւս կէտին հետ գրական ու մշակութային միաձուլում մը, միասնութիւն մը իրականացնելու առաջադրանքին դիմաց. մինչ անդին՝ Ազերպայճան առանց վարանումի հրաժարեցաւ սովետական շրջանին իրեն պարտադրուած կիրեղեան այբուբենէն ու որդեգրեց յատկանական տառերը՝ քայլ մը եւս մերձենալով իր մեծ եղբոր՝ Թուրքիոյ...:

Մեր խօսքը կը վերաբերի սփիւթին: Որովհետեւ, սա վերջին 10-15 տարիներուն արեղեանական ուղղագրութիւնը մեծահոգաբար կը հիւրընկալուի սփիւթահայ որոշ գաղութներու կողմէ ու տուն-տեղ կ'ըլլայ մեր աւանդական բերդերուն մէջ՝ եկեղեցի, թերթ, ակումբներ...: Սփիւթահայերս սկսած ենք կամաց-կամաց գիրկ բանալ արեղեանական ուղղագրութեան ու զայն գործածել մեր ամէնէն պաշտօնական գրագրութիւններուն մէջ անգամ: Առանց վարանելու, առանց խայնելու:

Այս հարցով կը գտնուինք չափազանց վտանգաւոր գաղութափի մը

վրայ: Ամէն օր քայլ մը ետ կ'երթանք: Ամէն օր կը նահանջենք «բանի եւ գործով, կամայ եւ ակամայ»:

Միշտ կը մտածէինք, թէ Մեսրոպեան դասական ուղղագրութեան գլխաւոր պահպանող եկեղեցին է, Հայ եկեղեցին: Գո՛նէ սփիւթի մէջ:

Իա՛ց... երեւոյթները տարբեր բան կ'ըսեն:

Ահա՛ գունագարդ ծանուցում մը, որ կու գայ Լոս Անճըլըսէն: Մօտաւորապէս փերափոխման տօնի եւ խաղողօրհնէի արարողութեան ծանուցում մըն է: Ծանուցողն ալ Հայց. եկեղեցւոյ Միացեալ Նահանգներու Արեւմտեան թեմն է (էջմիածնական հատուածը): Այսինքն՝ ԱՐԵՒՄՏԱՀԱՅ ԿԱՌՈՅՑ ՄԷ:

Եպիսկոպոսական Հանդիսարար Սուրբ Գրատարագ, Քարոզի Եւ Արեւմտեան Խաղողօրհնէի

Սուրբ Աստվածաճնի Վերափոխման Տոնի Օրը

Կիրակի, Օգոստոս 14 -ին, 2022
Առաւելոյան Ժամը 10:30

Առաջնորդանիստ
Սրբոց Դեմոյսանց Մայր Տաճարում

Պատ. Գրատարագի Եւ Քարոզի Թեմական Առաջնորդ
Փեղ. Տ. Հովնաթ Արեւմտահայերէն Տեղապետ

3325 N. Glenoaks Blvd., Burbank, CA 91504 818-558-7474

Կարգադէ՛ր ուշադիր: Ծանուցումը ծայրէ ի ծայր շարադրուած է արեղեանական ուղղագրութեամբ...:

Այսպիսի ծանուցում մը պատրաստողները դէպի ո՛ւր կ'առաջնորդեն մեզ...: Չե՛ն անդրադառնար, թէ այս արարքով որքան վտանգաւոր նախընթաց մը կը ստեղծեն:

Լոս Անճըլըսի նման հայահոծ գաղութի մը սրտին վրայ՝ Ազգ. առաջնորդարան մը ինչպէ՛ս կը համարձակի ամենայն պաղարկումներով պայսիսի ծանուցում մը շարադրել, տպել ու տարածել: Թեմական խորհուրդ, թեմական առաջնորդ ու եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւն համամիտ են այսպիսի ինքնաուրացումի մը: Ի վերջոյ, բոլորս ալ, սփիւթի մէջ, արեւմտահայ ժառանգութեան կրողներն ենք, գիտակցաբար թէ անգիտակցաբար: Եւ մեր այդ տրորուած, ողջակիզուած, արմատէն պոկուած ժառանգութեան ամէնէն սրբազան աւանդը ԱՐԵՒՄՏԱՀԱՅՆԷՆ է եւ ՄԵՍՐՈՒՄԵԱՆ ԴԱՍԿԱՆ ՈՒՂՂԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ:

Արեւմտեան թեմի Ազգ. առաջնորդարանը ի՛նք եւս պահպաններէն մին է այդ ժառանգին՝ հեռուոր Գալիֆօրնիոյ տարածքին: Այդ նոյն թեմը ամէնօրեայ հայկական դպրոց ալ հիմնած է այնտեղ («Ալֆրէտ եւ Մարգրիտ Յովսէփեան վարժարան», Փաստաթիւն), ուր հայերէնաւանդ նուիրեալ ուսուցիչներ շունչ կը վառեն՝ պտու մը ուղղագրութիւն սորվեցնելու համար իրենց խնամքին յանձնուած հայածին աշակերտներուն:

Անոնց աշխատանքը ի դերեւ ելած է ըլլա՛ր՝ երբ այսպիսի ծանուցումներ կը հրապարակուին ու կը տարածուին:

* * *

Գիտեմ, թէ ոմանք շարան մը պատճառաբանութիւններ կրնան դնել մեր դիմաց՝ իբրեւ չքմեղանք նմանօրինակ ձախաւեր արարքներու: Ամէնէն առաջ կրնայ ըսուիլ, թէ Գալիֆօրնիոյ շրջանին մէջ մեծ թիւ կը կազմեն արտագաղթած հայաստանցիները, որոնց համար միշտ ալ նախընտրելի պիտի ըլլայ եկեղեցական կամ այլ ծանուցումներ կարդալ հայաստանեան գրելաձեւով: Ո՛չ: Գալիֆօրնիոյ թեմը իր աւանդական սկզբունքներէն դիզելու պէտք չունի ինչ կը վերաբերի արեւմտահայերէնի գործածութեան, որովհետեւ կարելի չէ երեւակայել, որ հայաստանցի հայորդի մը ԶԿԱՐԵՆԷՆԻ ԿԱՌԿԱՆ արեւմտահայերէնով ու դասական ուղղագրութեամբ գրուած 5-6 տողնոց ծանուցում մը:

Հարցին նայինք սակառակ կողմէն ալ: Հայաստան բազմաթիւ դեսպանատներ կամ հիւպատոսարաններ կը պահէ արտասահմանի մէջ՝ վաշխելով տեղուին հայ գաղութներուն աջակցութիւն ալ: Օր մը տեսա՞մ էք, որ անոնք պաշտօնական գիր մը կամ ծանուցում մը հրապարակեն Մեսրոպեան ուղղագրութեամբ: Ո՛չ: Անոնք մագաշափ մ'ապագամ չեն շեղիր իրենց ուղղագրութիւնէն:

Իսկ մենք: Մերկանալու եւ անձնատուր ըլլալու պատրաստ ենք ամէն առիթով:

Դժբախտաբար, արեւմտահայերէնի ու դասական ուղղագրութեան նկատմամբ ցուցաբերուած այս պախարակելի ձեռնթափութիւնը միայն Լոս Անճըլըսով չի սահմանափակուիր: Նոյնանման պարագաներ հետզհետեւ

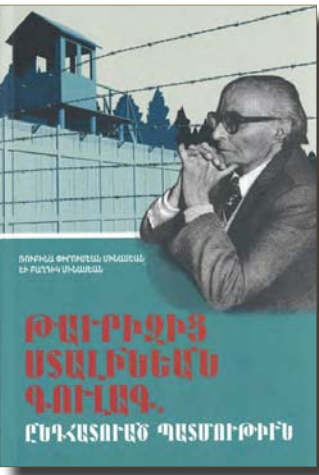
ԳԻՐՔԵՐՈՒ ՀԵՏ

«ԹԱՐԻԳԻՑ ՍՏԱԼԻՆԵԱՆ ԳՈՒԼԱԳ. ԸՆԴՀԱՏՈՒԱԾ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ»

ՌՈՒԲԻՆԱ ՓԻՐՈՒՄԵԱՆ ՄԻՆԱՍԵԱՆ ԵՒ ԲԱՂԴԻԿ ՄԻՆԱՍԵԱՆ

Ռ. Փիրումեանի գիրքը յետ Առաջին համաշխարհային պատերազմեան ժամանակաշրջանին հայությունը բարդ ու ողբերգական իրականությունը կը պատմէ պարսկական հողին վրայ, հեղինակին հօր տիպարին ընդմէջէն: Այդ ժամանակ պարսկահայութեան պատմությունը զօրաւոր կերպով ազդուած է Հայաստանի Ա. Հանրապետութեան պատմութեան, անոր անկումին, Պարսկաստանի ծոցին նոր Սփիւրքի մը ձեւաւորումին, Հայաստանի Հանրապետութեան բոլոր շեղակացման, բոլշեփկ-դաշնակցական բախումներուն Հայաստանէն Պարսկաստան տեղափոխութեան եւ հոն՝ համալսարան-դաշնակցական բախումի ձեւին տակ անոր շարունակութեան հետ: Անդրադարձ կ'աւ. Համաշխարհային պատերազմին այդ բախումին սաստկացումին, որուն զոհերէն մէկը կը հանդիսանայ Բաղդիկ Մինասեանը, որ իբրեւ դաշնակցական ղեկավար Չեկայի կողմէ կ'ստեանգուի Թաւրիզի մէջ ու գաղտնաբար կը փոխադրուի Սովետական Միութիւն:

Պարսկահայոց արդի շրջանի պատմությունը շատերու համար կը մնայ մութ: «Թաւրիզից ստալինեան գուլագ. ընդհատուած պատմություն»-ի հրատարակությունը կու գայ անողդակիօրէն լուսաբանելու Սփիւրքահայ պատմութեան ամենափոթորկալի շրջանին եղելություններէն կարելորդուագներ: Ռուբինա Փիրումեան սոյն աշխատությունը նուիրած է հօրը՝

ՎՐԻՊԱԿ

Մեր նախորդ թիւով (1767) լոյս տեսած՝ դուք. Թամարա Մինասեանի ստորագրությունը կրող ԳՐԱՆՍՏԻՒԹԻՒՆ ԴՈԿՏ. ԱՐԷԼ ՔԶՆՅ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆԻ «ՀԱՅ ԵՆԵՂԵՑԻՈՅ ՍԱՐԿԱՆԱԳՈՒՀԻՆԵՐԸ», ԳԻՔԻ ՎԵՐԱԲԵՐՆԱԼ գրութեան Ա. պարբերութեան վերջաւորութեան յիշուած մեկենասներու անունը պէտք է ըլլայ **ՏԵՐ ԵՒ ՏՐԻԿՆ ՄԻՆԵՐ ԵՒ ՆԻՆԱ ՊԱՅԵԱՆՆԵՐ**, եւ ոչ թէ Պալեաններ, ինչպէս վրիպած է:

տէ իրենց գլուխը կը ցցեն քիչ մը ամէն տեղ, Պրազիլէն մինչեւ Ֆրանսա, յատկապէս եկեղեցական-թեմական շրջանակներու մէջ, մանաւանդ՝ երբ թեմակալ հոգեւոր առաջնորդներն ու ծառայութեան կողմէ քահանաները կու գան Հայաստանէն:

Ճիշդ է, որ սփիւրք հասած հայրենի մեր հոգեւորականները մէկ օրէն միւսը պիտի չկարենան փոխել իրենց ուղղագրութիւնը (կը շեշտենք **ուղղագրութիւնը**, որովհետեւ այստեղ բնաւ խնդրոյ առարկայ չէ **արեւելահայերէնը**, զոր իրենց չափ մէնք ալ կը սիրենք): Սակայն կ'ակնկալուի, որ իրենք ալ նկատի առնեն սփիւրքի զգալնությունները, զուգուրանք ցուցաբերեն նկույն վիճակի մատնուած արեւմտահայերէնին նկատմամբ ու ամէն առիթով վեր բռնեն զայն:

Այստեղ, կ'արժէ ոգեկոչել յիշատակը մեր եկեղեցւոյ մեծ հայրապետին՝ Ամենայն Հայոց Վազգէն Ա. կաթողիկոսին, որ 1955-ին Ս. Գրիգոր Լուսավորչի գահը բարձրանալէ ետք, հակառակ սովետական խիստ օրէնքներուն ու պետական պարտադրանքներուն, գէթ սփիւրքի ուղեւալ իր կողակներն ու հայրապետական գիրքեր խղճմտօրէն կը շարադրէր **ՄԵՍՐՈՊԵԱՆ ՈՒՂՂԱԳՐՈՒԹԻՒՆ**: Վեհափառը, մինչեւ իր վերջին շունչը, իր ստորագրութիւնը եւս պահեց դասական ուղղագրութեամբ («Վազգէն Ա.», այլ ո՛չ թէ... Վազգէն Ա.):

Վերադառնալով Լոս Անճելէսի անընդունելի ծանուցումին, կը սիրենք հաւատալ, որ անիկա անբխտ սայթաքում մըն է միայն ու ա՛լ չի կրկնուիր: Որովհետեւ կրկնուելու պարագային, պէտք է մտածել այլեւս թէ սփիւրքը ինք իր ձեռքով գրած է իր մահով՝

Լ.Շ.
sharoyanlevon@gmail.com
Հալեալ ■

Բաղդիկ Մինասեանի եւ ստալինեան բռնաճշմանքն ուր զոհերու յիշատակին:

Թերթիս Յուլիս 26-ի թիւով (Էջ 4) հաղորդած էինք, թէ վերջերս Թերթիսի մէջ ներկայացուած էր Ռուբինա Փիրումեանի նշեալ հատորը: Նկատի ունենալով հրատարակութեան մէջ տեղ գտած՝ քիչերուն ծանօթ, կարելորդ եւ մանրամասն տեղեկությունները, ստորեւ՝ առաւել լայնօրէն կ'անդրադառնանք գիրքին, հեղինակին հետաքրքրական պատմությունը:

* * *

Երեւանի մէջ 2019-ին Հայաստանի Հանրապետութեան Գիտություններու ազգային ակադեմիայի հնագիտութեան եւ ազգագրութեան հիմնարկի գիտական խորհուրդի որոշումով հրատարակուած է «Յիշողութեան ազգագրութիւն» շարքի 8-րդ գիրքը՝ «Թաւրիզից ստալինեան գուլագ. ընդհատուած պատմություն» վերնագրով: Հատորը հայերէնի վերածուած եւ որոշ չափով ընդլայնուած տարբերակն է Ռուբինա Փիրումեանի 2017-ին լոյս ընծայած *My father: A man of Courage and perseverance, a survivor of Stalin's Gulag* աշխատութեան:

Հեղինակը նկարագրած է հօր՝ Բաղդասար (Բաղդիկ) Մինասեանի աղեկո՛ւմ կեանքը՝ մանկութենէն մինչեւ խորհրդային ուժերուն կողմէ անոր առեւանգումը՝ Իրանի արեւելեան Ատրպատական նահանգի Թաւրիզ քաղաքէն, տեղւոյն նկույնէն Երեւանի Չեկայի բանտը, այնուհետեւ՝ Սիբիր քաղաքը, Նորիլսկի ճամբարի տաժանակիր աշխատանքը, ներումը եւ վերադարձը՝ Իրան, ապա՝ երկու տասնամեակի ընթացքին անոր ճիգն ու ջանքը, ի հեճուկս մեծ դժուարություններու, իր երբեմնի տեղն ու դիրքը հաստատելու ընտանիքի, համայնքի եւ հայ քաղաքական ասպարէզին մէջ:

Գիրքը կազմուած է 9 գլուխներէ, որոնցմէ երկուքին մէջ տեղ գտած են Բաղդիկ Մինասեանի անաւարտ յուշերը, զորս փորձած է ամբողջացնել դուստրը՝ Ռուբինա Փիրումեան:

Վերոնշեալ հիմնարկի գիտական խորհուրդի անդամ Գայիանէ Շաղոյեան իր «Բազմաձայն երկխօսութիւն. բանաւոր պատմութեամբ վերակազմած յիշողութիւն» վերտառութեամբ ներածականին մէջ սապէս կը բերութագրէ հատորը.-

(ՈՐ)

«Աշխատանքն ուշագրաւ է իր բազմաշախի դիտանկիւնների համադրութեամբ, այն չի տեղադրուում մէկ գիտական ժանրի սահմաններում, այլ հաւասարապէս կարող է ընկալուել եւ որպէս յուշագրութիւն, եւ իրական դէպքերի վրայ հիմնուած գեղարուեստական գրականութիւն, եւ գրականագիտական կամ պատմագիտական հետազոտութիւն, եւ վերակազմութիւն կամ նոյնիսկ խուզարկու (detective) հետաքննութիւն»:

Գիրքին նախաբանին մէջ Փիրումեան յատկանշական տողերով կը նկարագրէ հօրը առեւանգումը: Կը մէջբերենք գրուած մը.-

«Ու մի օր նրան առեւանգեցին փողոցից: Չեկայի շէնքի դիմացից անցնելիս երկու խորհրդային զինուորականներ ներս էին հրել նրան, որ տեղից եւ սկսուել էր նրա տառապալից կեանքը՝ Թաւրիզի Չեկայի սառն ու խոնաւ հկուղից մինչեւ Երեւան՝ տասնեւեց ամիս մենակեաց բանտ, անդադար բացըցանությունիւ եւ ապա Մոսկուայում կապած դատավճիռ...»

Եւ այսպէս դէպի Հիսիսային Սիբիր, Բեռլինային գօտուց վեր, յալտեմական սառուց Նորիլսկի աշխատանքային ճամբարներ: Մէկ այլ իւրապատկութիւն էր այն, որ Բաղդիկ Մինասեանի առեւանգումը կատարուեց ծայր աստիճան գաղտնութեան մէջ: Մեր ընտանիքի ու շրջապատի, անգամ՝ Ատրպատականի ոստիկանութեան կողմից խորհրդային ներկայացուցչութեանը կատարուած դիմումներն էլ ապարդիւն անցան: Բացարձակապէս ուրացում: Նոյնիսկ Երեւանի բանտում բանտարկելալի յատուկ արձանագրությունները, նրա ստորագրությունը կրող թղթածրարը՝ լուսուած հարցաթերթիկ, նկար, մատնահետք, կատարուել էին բանտարկությունից